

*Talleurettu Henkelekin
21.7.1999
Jaan Piethle*

KERTOMUS KAAPELIOJAN KAIVAMISEN ARKEOLOGISESTA VAL-
VONNASTA ISONKYRÖN VANHALLA KIRKOLLA ELOKUUSSA 1994

Markus Hiekkanen

TAUSTA

Isonkyrön Vanhan kirkon palosuojauksen puutteellisuus on jo pitkään herättänyt huolta. Museoviraston myöntämien entistämisavustusten ansiosta sekä seurakunnan kirkkoa kohtaan tunteiden arvostuksen ansiosta asia lähti liikkeelle 1990-luvun alussa. Museovirasto katsoi 4.11.1991 antamassaan lausunnossa Isonkyrön seurakunnalle vastauksena seurakunnan lausuntopyyntöön 22.7.1991 savuhälyttimien asentamisen olevan asiallista (RHO arkisto). Seurakunnan 5.7.1993 esittämän suunnitelman paloilmoinjärjestelmäksi museovirasto hyväksyi lausunnossaan 7.2.1994 edellyttäen kuitenkin kirkkosalissa huomattomampaa asentamista. Ks. myös Kyrönmaan Sähkö Oy:n tarjous paloilmoinjärjestelmän asennuksesta 25.5.1993 (RHO arkisto). Lopullisen lausunnon museovirasto antoi 29.6.1994 seurakunnan lausuntopyynnöstä 17.6.1994.

Toukokuussa 1994 seurakunnan ja museoviraston edustajien suunnittelukokouksessa sovittiin Vanhan kirkon palohälytyslaitteiden asentamisen käytännöllisestä järjestelystä. Tällöin päätettiin kirkkoon

palolaitokselta johtavan kaapelin tekemisestä maakaapelina, jota varten on kaivettava oja makasiinin kaakkoispuolelta kirkkomaan eteläportin kautta asehuoneen ovelle. Museoviraston edustajat totesivat kaivannon tekemisen vaativan arkeologisena valvontana tehtävän tutkimuksen mahdollisten kiinteiden rakenteiden havaitsemiseksi ja dokumentoimiseksi sekä esineiden talteenottamiseksi. Ks. Maija Kairamon, Pentti Pietarilan & allekirjoittaneen kertomus 14.5.1994 virkamatkasta Isoonkyröön 2.5.1994 (RHO arkisto).

Museovirasto määräsi allekirjoittaneen tutkimuksen tekijäksi. Ojakaivantoa varten oli isokyröläiseltä yrittäjältä Esko Jaatiselta tilattu traktori-kaivuri ja työ aloitettiin 8.8.1994 yhdeksältä aamulla. Oja oli valmis saman päivän iltapäivällä n. klo 16.

Aikaisemmin on arkeologisia kaivauksia tehty kirkossa syyskuussa 1953, jolloin Reino Palmroth tutki kuoria ja sakaristoa. Päättellen eräistä valokuvista (RHO kuva-arkisto) ja paikkakuntalaisilta saaduista tiedoista teki M.-T. Knapas kaivauksia tai valvontaa ainakin sakaristossa 1970-luvun lopulla. Kertomusta kaivauksesta tai löytöluetteloita tai mittauspiirustuksia ei löydy museoviraston arkistoista eikä muualta, joten työn luonteesta ja tuloksista ei voi sanoa mitään. Todennäköisimmin ei kertomusta liitteineen ole tehty lainkaan.

Arkeologista havainnointia tehtiin kirkon pohjoispuolella 1920-luvun restauroinnin yhteydessä. Mainittakoon vielä, että kirkon eteläpuolelta, asehuoneen itäseinän ja runkokuoneen eteläseinän väliseltä alueelta kuopasta nostetusta maakasasta löytyi 1970-luvun korjausten ja perustusten vahvistamisen aikoihin pieni pyöreä solki (KM 21812). Vertailuaineiston perusteella se on luotettavasti ajoitettavissa merovingiajalle (ks. Kivikoski, Atlas, 1973, Abb. 408), joskin paikkakunnalla kulkee sitkeästi huhu, jonka mukaan se on ristiretkiajalta. Maakasa muodostui tehtäessä perustusten tuke-

mistöitä. Näissä kaivuutöissä tuli esiin myös eripaksuisia paaluja, joiden suhde kirkkorakennukseen on kokonaan avoin, sillä arkeologista valvonta puhumattakaan kaivauksista laiminlyötiin. Paalut kuulunevat pienen kokonsa perusteella johonkin nykyistä kirkkoa paikalla edeltäneistä puukirkoista.

KAAPELIOJAN KULKU

Kaivaustyö aloitettiin määräyksestäni asehuoneen luota, sillä kirkkomaan suhteen oli toiveita mahdollisesti muita merkittävimmistä löydöistä. Koska kaapeli oli tarkoitus vetää läpi asehuoneen portaalin läntisestä alakulmasta kynnyiskiven ja seinän välistä (keskuskaappi oli päätetty sijoittaa asehuoneen lounaisnurkkaan), aloitettiin ojan kaivaminen portaalin läntisen koristepykälän kohdalta ja kynnyiskiven eteläpuolelta (ks. tekijän kuvat rakennushistorian osaston kuva-arkistossa, neg:t 110654-65). Oja kaivettiin koko pituudeltaan traktorikaivurin kauhan levyiseksi (40 cm) ja n. 70 cm:n syvyiseksi. Kaivaus eteni varsin nopeasti.

Seuraavassa kuvataan lyhyesti ojan kulku asehuoneen ovelta makasiinin eteläkulmalle (ks. liitekartta). Havaintojen kuvaamisen ja paikallistamisen helpottamiseksi (ks. jäljempänä) ojan eri osat on merkitty jaksoina (jakso A, B &c). Asehuoneen ovelta lähtien ojan suunta seurasi ovelle johtavaa käytävää, joka pohjoisosassaan suuntautuu jokseenkin suoraan kohti etelää ja hiukan itään kirkkomaan eteläportista (jakso A; neg:t 110651-52, 110655-56). N. 5 m:n etäisyydellä asehuoneesta pääkäytävästä risteää toinen käytävä itään ja tällä kohdalla pääkäytävä kaartuu läntisemmäksi suuntautuen pohjoiskoillis-etelälounassuuntaisena suoraan

kohti porttia. Myös ojan suunta käännettiin tässä kaartuen lännemmäksi kohti eteläporttia seuraten pääkäytävän itäreunaa. Tämä jakso B on n. 21 m:n pituinen (neg:t 110655, -57, 60). Portin läpi oja tehtiin sen itäsivulle (jakso C).

Portin ja aidan eteläpuolella ojan suunta käännettiin idemmäksi kohti viljamakasiinin pohjoiskulmaa. Tällä tavoin ojaa kaivettiin portista lähtien 13 m ylittäen tien ja sen reunat (jakso D; (neg 110664). Paikassa, joka on 3 m makasiinin pohjoiskulmasta pohjoisluoteeseen alettiin ojan suunta kääntää itäisemmäksi siten, että sen suunnaksi tuli sama kuin makasiinin 8,5 m:n pituinen koillisseinä eli länsiluode-itäkaakko (neg:t 110661-62). Seinästä oja kulki 1,7 m:n etäisyydellä (jakso E). Makasiinin itänurkan jälkeen ojan suunta taas käännettiin, tällä kertaa etelämmäksi n. 90 astetta. Ojaa kaivettiin nyt makasiinin kaakkoisseinän suuntaisena 2,5 m:n etäisyydellä siitä aina rakennuksen eteläkulman luo, missä kaapelin yhdistäminen pääverktoon tehdään (jakso F).

HAVAINNOT

Kuten edellä todettiin kaivettiin oja kauttaaltaan 60-70 cm:n syvyiseksi ja 40 cm:n levyiseksi. Kaivettu maa kasattiin valliksi pääasiassa ojan itäpuolelle (lähempänä porttia sen länsipuolelle), missä kävin sen lastalla läpi niin hyvin kuin kii-reinen työtahti siihen antoi mahdollisuutta.

Jakso A

Jaksossa A oli ylin 10-15/20 cm tuotua hienohkoa hiekkaa ja hiukan sepeliä. Sen alla jakson pohjoispäässä kahden metrin matkalla 10/20-40 cm:n syvyydessä oli päänkokoisia kiviä siellä täällä. Myös laastimuraa ja tiilenpaloja oli hiukan. Pintahiekan ja mainitun kivikerroksenalainen kulttuurikerroksen osa koostui koko jakson A viiden metrin matkalla kovasta, savensekaisesta tummahkosta orgaanista ainesta jonkin verran sisältävästä maasta, jossa harvakseltaan oli jokunen luunkappale. Kerros jatkui selvästikin syvemmälle kuin ojan pohja. Kiinteitä rakenteita ei havaittu eikä esinelöytöjä tehty.

Jakso B

Jakson B pohjoisosassa oli neljän metrin matkalla samanlainen hienohko hiekka pinnassa kuin jaksossa A. Kerroksen paksuus oli n. 20 cm. Asehuoneen ovesta suunnilleen yhdeksän metrin etäisyydellä ja tästä etelään kerroksen paksuus kasvoi 40 cm:ksi ja paksummaksikin, mutta samalla (ei kuitenkaan jyrkästi) se muuttui likaisemmaksi ja kerroksellisemmaksi. Vaikutti siltä, että hiekkaa oli tuotu useampaan otteeseen. Hienon hiekan määrä kasvoi 15 m:n päähän asehuoneesta tultuamme jopa 60 cm:ksi. Hiekka oli täältä lähes portille asti puhdasta, keltaista tai punertavaa. Jakson B pohjoisosassa aina 14,2-14,7 m:n kohdalle asehuoneen ovesta oli hiekkakerroksen alainen kulttuurikerros samanlaista savensekaista kovaa ainesta kuin jaksossa A. Mainitussa kohdassa oli 60 cm:n syvyydessä suurehkoja kiviä. Kivistä aluetta jatkui samassa syvyydessä

vielä 15,8 m:n etäisyydelle asehuoneen ovesta ja kuten sanottu jatkui paksu, hienosta keltaisesta hiekasta muodostunut kerros aina lähes portille asti (ks. jäljempänä). Kerros vaikutti erilaiselta koostumukseltaan kuin pohjoisempana. Kohdalle, joka on 20,0-20,9 m asehuoneen ovesta, kaivatin ojan pohjaa (70 cm:n syvyydessä) syvemmän kuopan. Tässä oli ensin 15 cm:n paksuinen kerros kuvattua hienoa keltaista hiekka, jonka alla tuli vastaan tiukka pohjasavi 85 cm:n syvyydessä maanpinnasta. Hiekan ja saven välissä ei ollut minkäänlaista välittävää kerrosta, esim. humusta.

Jakson B pohjoispäässä 5,5 m asehuoneen ovesta tuli 50 cm:n syvyydestä esiin ruumishautaus. Oja leikkasi haudan suunnilleen lantion kohdalta. Hiilijäljistä päätellen kysymys oli arkkuhautauksesta. Luut olivat pahoin maatuneet eikä edes arkun leveyttä voinut määritellä kuin väljästi: n. 45 cm. Suunta oli itä-länsi, pää lännessä. Asehuoneen ovesta 7,7 m etäisyydellä tuli esiin toinen ruumishautaus, tässä 60 cm:n syvyydestä. Tässä ei voitu määritellä kohtaa, mistä oja leikkasi haudan, vaan haudan paljastivat arkunreunautojen hiiltyneet ja maatuneet jäljet. Todennäköisesti esiin tuli vain arkun yläosa ja alaosa jäi koskemattomana ojanpohjan alapuolelle. Myös tässä näkyi muutamia luita.

Esineitä ei tullut kummarkaan haudan kohdalta ja muutenkin niitä tuli koko jaksolla vastaan vain yksi nimittäin savipiipun koristelematon varsikatkelma n. 12 m:n etäisyydellä asehuoneesta. Sen jätin seurakuntaan säilytettäväksi asehuoneen museossa yhdessä seuraavassa kuvatun hautakiven katkelman kanssa.

Ojakaivannon lähestyessä kirkkomaan eteläporttia n 1,5 m:n etäisyydelle muuttui maa kiviseksi. Kivet olivat lohkottuja ja sekaisin puhtaassa tai puhtaahkossa hienossa, punertavassa hiekassa (neg 110657). Melko tarkalleen yhden metrin päässä pohjoiskoilliseen raapi kaivinkoneen kauha kaksi kertaa n. 0,5 m syvyydessä erään kiven sileältä kuu-

lostavaa pintaa. Kehoitin pysäyttämään työn kuten olin jo aikaisemminkin tehnyt muutamia kertoja epäillessäni kauhan tielle joutuneen jotain ihmisen tekemää. Sormilla tunnustellen kiven pinta vaikutti hiotulta ja siksi kaivoin kiven kokonaan esiin lapiolla. Puhdistettuani sen pinnassa tiukassa olevaa hiekkaa sormin alkoi paljastua esille kirjaimia ja osoittautui, että olimme löytäneet katkelman 1600-1700-lukujen vaihteen hautakivestä.

Hautakiven katkelma sijaitsi 1,0 m eteläportin itäpilarista pohjoiskoilliseen keskellä ojan linjaa 0,5 m:n syvyydessä lähes vaakasuorassa siten, että tekstipuoli oli ylöspäin. Katkelman ympärillä ja päällä oli edellä kuvattuja lohkottuja kiviä ilman erityistä järjestystä eikä katkelmaa liene asetettu varta vasten paikalleen. Lähinnä saa vaikutelman, että sitä on pidetty muiden kivien arvoisena, so. täytekivenä. Kuten edellä todettiin oli ympärillä oleva hiekka hienoa ja punertavaa istuen lujassa kiven pinnassa. Hiekka oli myös värjännyt kiven pinnan punertavaksi.

Hautakiven katkelman kuvaus sekä tekstin analyysi ja tulkinta, ks. s. 12-17.

Jakso C

Kuten edellä todettiin alkoi kiviä esiintyä jo jakson B eteläosassa n. 1,5 m:n etäisyydellä portista. Jaksossa C portin kohdalla oli kiviä varsin tiheässä siten, että välissä saattoi olla vain vähän hiekkaa. Myös pienempiä kiviä oli runsaasti. Kaikki kivet olivat lohkottuja, terävasärmäisiä. Välittömästi portin eteläpuolella kivien koko oli suurempi kuin portin kohdalla ja osa oli sellaisia, ettei niitä traktorikaivurilla voinut siirtää. Kaapeli-ojasta tulikin tällä kohdalla hiukan muita osia matalampi, 50-60 cm:n syvyinen. Hiekka kivien vä-

lissä oli jossakin määrin likaantunutta.

Jakso D

Portin eteläpuolelta alkava jakso D oli ensimmäisen viiden metrin matkalla samaa kivenkolukkoa kuin portin kohdalla, mutta tästä etelään maaperän laatu muuttui nopeasti. Aina kohtaan, jossa ojan suunta käännettiin makasiinin seinän suuntaiseksi (ja tästä myös eteenpäin, ks. jälj.) oli humuspitoisen 5-15 cm:n paksuisen täytehiekkä/sorakerroksen alla aina ojan pohjaan (n. 60 cm) ulottuva kerros, joka muuttui tummemmaksi ja lihavammaksi etelään mentäessä. Kerroksessa oli jonkin verran luuta, eläimistä, ja puuta. Kerros oli kostea. Mitään esinelöytöjä ei tehty eikä kiinteitä rakenteita voinut huomata. On ilmeistä, että kerros jatkui syvemmälle kuin ojan pohja, mutta ajanpuutteen takia ei minulla ollut mahdollisuutta kaivauttaa koekuoppaa täsmällisen syvyyden ja muiden seikkojen selvittämiseksi.

Jakso E

Makasiinin koillisseinän suuntainen jakso E oli myös syvyydeltään 60-70 cm. Pintakerros oli hiekkaa ja soraa, mutta osaksi myös makasiinia reunustavan nurmen alaista multaa. Sen alla oli periaatteessa samanlainen tumma kerros kuin jaksossa D (ks. ed.), mutta vieläkin lihavampana ja paikoin aivan mustana. Kerros oli myös hyvin kostea. Erikoisesti kiinnitti huomiota se, että kerros haisi voimakkaan tympeälle ja tunkkaiselle. Jakson keskivaiheilla tuli n. 50 cm:n syvyydestä kaksi hirttä, jotka olivat vinosti poikki ojan arviolta itäkaakko - länsi-

luodesuuntaisesti. Hirret oli palhottu ja ne olivat maassa vaakasuorassa leveämpi sivu (20-25 cm) ylöspäin. Ainakaan toisen länsipäässä ei ollut jälkiä salvoksesta, muut hirrenpäät jäivät ojan seinämien taakse. Puulajista ei voinut saada selkoa. Puuaines oli hyvin lahoa ja ympärillä olevan kerroksen mustuttamaa.

Jakso F

Jakso F on makasiinin kaakkoisseinän suuntainen. Ojan pohjoispäässä kulttuurikerros oli vielä varsin tummaa ja paksua, paikoin aivan mustaa, mutta jo makasiinin portaiden pohjoispuolella se alkoi muuttua ohuemmaksi ja väri alkoi vaalentua. Multakerros oli paikoin 20 cm:n paksuinen. Likaista maata multakerroksen alla oli portaiden kohdalta aina pellon reunaan eli makasiinin eteläkulmalle asti laikuittain, mutta yleensä maaperä oli puhdasta joko hiekkaa tai hiekansekaista savea. Kerros oli korkeintaan 30 cm:n vahvuinen. Sen alla oli ojan pohjaan asti puhdas savi.

TULOKSIA JA TULKINTAA

A. Kirkkomaa

Rakentamisen jäljet

Kaivauksen aikana kiinnitti huomiota kiinteiden rakenteiden mitätön määrä kaapeliojan kirkkomaan

osuudella. Jakson A pohjoisosassa olevat kivet kalkkilaastimuraisen maan seassa lienevät ainakin osaksi jäännöksiä 1761 puretusta asehuoneen päädyttä, mutta mukana on varmasti myöhempääkin materiaalia aina 1970-luvun lopun perustusten vahvistamiseen asti.

Hautarakennelmaan tai kellotapuliin
kuuluvat jäännökset

Jaksolla B asehuoneesta suunnilleen 15 m:n tietämissä olevat kivet oli varmasti paikalle tuotuja. Aluksi arvelin niiden voivan liittyä kirkkomaan perustuksiin varhaisimmasta aidasta, joka olisi siis ollut kymmenkunta metriä lähempänä kirkkoa kuin nyt. Tähän viittasi mielestäni myös se, että juuri näillä alueilla alkoi etelään mentäessä esiintyä paksusti paikalle tuotua hienoa täytehiekkää. On kuitenkin esitettävä toinen, ehkä uskottavampi vaihtoehto, jonka mukaan kivet olisivat jostakin kirkkomaalla olleesta hautakammioista. Tämänkaltaisia kammioita, joiden maan alla oleva osa rakennettiin kivistä ja maanpäällinen hirsistä, tehtiin Riitta Pylkkäsen (Kytösavut VI, 1954, s. 41-42) mukaan Isossakyrössä 1770-luvulta 1820-luvulle. Asiaa ei voine ratkaista ilman laajempia kaivauksia kirkkomaalla.

Eräs tulkintavaihtoehtoihin vaikuttava seikka kannattanee ottaa esille. Kaarlelalaisen Matti Hongan suunnittelema ja 1773 rakentama uusi kellotapuli (purettu 1881) rakennettiin nykyisen portin kohdalle samalle paikalle, josta aikaisempi tapuli oli äsken purettu (Pylkkänen). Tämä tapuli mainitaan ensimmäisen kerran 1680, jolloin jo on kysymys sen uusimisesta. Tämä viittaa siihen, että tapuli jo tuolloin oli iältään useita vuosikymmeniä, ehkä vuosien 1600 ja 1650 väliltä. Jos tämä lähtökohta hyväksytään, voi tehdä sen varovaisen arvelun, että kirkkomaan aita olisi keskiajalta lähtien ollut

tällä kohdalla. On nimittäin vaikea löytää syytä sille, että kirkkomaata olisi eteläänpäin laajennettu aikana, jolloin seurakunnan tulot ja niinmuodoin varat olivat reformaation seurauksena hyvin pienet tai mitättömät. Tämä köyhä ajanjakso kattaa ajan 1500-luvun puolimaista 1600-luvun puolimaihin. Lisäksi voidaan esittää kysymys, miksi kirkkomaata olisi laajennettu, sillä esim. haudattavien määrä ei varmastikaan lisääntynyt eritoten kappeliseurakuntien ja kirkkoherrakuntien Isostakyröstä erkaantuessa pitkin 1500- ja 1600-lukuja (Ilmajoki: kappeli 1516 ja seurakunta 1532/1555; Laihia: kpli n. 1508, srk 1576; Lapua: kpli ainakin vuodesta 1559 lähtien, srk 1581; Vähäkyrö: kpli ainakin 1561 lähtien, srk 1607; Vöyri: kpli 1400-luvun lopulla, srk 1500-luvun alkupuolella). Niinpä oli Isonkyrön (mukaanlaskettuina Vähänkyrö, Ylistaro ja Lapua sekä osa Laihiaa) taloluku vuonna 1554 yhteensä 503, kun se vuosisadan lopussa oli vain n. 400 (Etelä-Pohjanmaan historia 2, s. 461, 467).

Näin ollen olisi paljon uskottavampaa, että kyseiset kivet olisivat kuuluneet johonkin kirkkomaan hautarakennelmaan kuin että ne olisivat kuuluneet aikaisemman, nykyistä pohjoisempana sijainneen kirkkomaan eteläaidan yhteydessä olleeseen tapuliin ja läpikäytävään.

Haudat

Jaksolta B 5,5 ja 7,7 m:n etäisyydellä asehuoneesta esiintulleet hautaukset jäävät ajoittamatta, koska niistä vain pieni osa saatiin esiin eikä minkäänlaisia esineitä löytynyt. Ainoa ajoitukseen viittaava piirre on molempiin hautauksiin ilmeisesti kuulunut arkku, joka tuntuu viittaavan mieluummin 1600-1700-luvuille kuin aikaisemmaksi. Arkkuhautaukset näyttävät maaseutukirkoissa ainakin Rengon kaivaustulosten (ks. Rengon pitäjänhistoria, 1993) tulkinnan mukaan lisääntyvän voimakkaasti

1600-luvulla. Hautaukset on kuitenkin tehty eteläportilta asehuoneen ovelle luontaisesti johtavan polun tai käytävän alle, mikä viittaa aikaa ennen hautausmaihin liittyvää tarkempaa kontrollia ja asemakaavaa eli ennen 1800-lukua.

Hautakiven katkelma

Hautakiven katkelman lopullista kivilajimäärittystä ei ole tehty. Isossakyrössä oli par'aikaa korukivinäyttely, jonka oli koonnut gemmologi Kauko Ala--Saarela. Hänen mukaansa kivi on saviliusketta.

Kivi on karkeasti nelisivuisen muotoinen katkelma suuremman hautakiven vasemmasta (so. lukusuunnassa) puoliskosta. Sen suurin korkeus on 80 cm ja suurin leveys 58,5 cm paksuuden ollessa kauttaaltaan 7,5 cm (ks. liite 2, paikalla tehty mittauspiirustus 1:5 ja neg:t 110657-59, 110665-73). Vasen syrjä on suora, hiottu ja yläsärmästään pyöristetty. Tämä on hautakiven alkuperäinen reuna, jota on säilynyt 53,5 cm. Muut sivut ovat melko säännöllisiä ja suoraa lohkeamissyrjiä (ks. mittauspiirustus ja neg. 110665). Vasemmasta eli tässä ensimmäisestä syrjästä ylöspäin eli myötapäivään tarkastellen toinen lohkeamissyrjä on pituudeltaan 25 cm ja kolmas 44,5 cm. Vasemman syrjän kanssa lähes samansuuntainen neljäs syrjä on pituudeltaan 37 cm, kun taas viidennen, koveran syrjän jänneväli on 33,5 cm. Kuudennen syrjän yläpinnasta on lohjennut kiven rikkomisen yhteydessä pienehkö pala. Syrjän pituus on 26,5 cm. Seitsemäs syrjä yhtyy ensimmäiseen syrjään ja on pituudeltaan 17 cm. Myös tässä on rikkoutuma yläpinnan kohdalla; yleensäkin kuudes ja seitsemäs syrjä ovat muita syrjiä epätasaisemmat ja rikkonaisemmat. Kiven alapuoli on karkea ja viimeistelemätön, mutta kuitenkin tasainen.

Hautakiven sileässä yläpinnassa on huolellisesti ja varmasti hakattua antikvalla (ainoastaan kirjain A ennen vuosilukua 1675 on kurssiivia mutta sekin

versaalina) tehtyä latinankielistä muistokirjoitusta (neg:t 110665-72). Kirjoitus koostuu kahdesta osasta, jotka ovat (1) vasenta syrjää seuraava teksti ja (2) poikittain reunaan nähden tehty teksti. Tekstin (1) oikealla puolella, siitä 2,5 cm on tekstiä ja muutenkin reunavyöhykettä rajaava 0,5 cm:n levyinen ja samansyvyinen ura. Kaivinkoneen kauhan aikaansaama raapejälki kulkee pääasiassa tämän uran kohdalla kuitenkin vinosti siten, että alhaalla se on uran vasemmalla ja ylhäällä oikealla puolella kulkien muutaman kirjaimenkin kautta (alhaalla kirjaimet Q, V ja A, ylhäällä 2. rivin kirjain V ja 3. rivin kirjain A; neg. 110665; tekstistä ks. jälj.). Uran etäisyys vasemmasta syrjästä on 14 cm.

Kiven reunakirjoituksen (teksti 1) kirjainten korkeus on 5,5 cm (lukuunottamatta kahta Q-kirjainta, joiden alamerkki työntyy tekstijakson alareunan yli). Kirjainrivin yläreunan ja kiven vasemman reunan väli on 6 cm. Reunakirjoituskatkelma on seuraava (neg:t 110665-67, 110670-71):

OVANDO QVE Q

Tuntuisi siltä, että ensimmäisen sanan ensimmäinen kirjain tulisi olla Q, mutta minkäänlaista alamerkkiä tai edes sellaisen jälkeä ei kirjaimessa voinut havaita lähitarkastelussa ja vaikka kaivinkoneen kauhanjälki kulkeekin tämän kirjaimen läpi (ks. neg:t. 110665, 110670), ei merkki olisi voinut tuhoutua kokonaan muun kirjaimen säilyessä. Ensimmäisen sanan edessä on selvä väli ennen murtopintaa eikä kirjainyhdistelmä siten ollen voi muodostaa osaa pidemmästä sanasta. Tämä sanaväli ja sanojen OVANDO ja QVE väli ovat kuitenkin eripituiset siten, että jälkimmäinen on puolet edellistä lyhyempi. Tämä voisi viitata virkejakoon, mutta sanan OVANDO ensimmäinen kirjain on samankokoinen kuin muut kirjaimet ja hautakiven muussa tekstissä ainakin erisnimien ensimmäinen kirjain on muita isompi

(FRIIS ja SUSANNA). Kirjoituksen viimeisen kirjaimen Q oikea puolisko on tuhoutunut kiveä rikottaessa. Kirjaimen alapuolella ja alamerkin vasemmalla puolella on pisteen merkki (neg. 110671).

Toinen kirjoitus (teksti 2) koostuu kuudesta rivistä (tässä rivit 1-6), jotka riviä 6 lukuunottamatta katkeavat oikeassa reunassaan kiven murtopintaan. Rivit alkavat vasemmalla samasta kohdasta 2,5 cm reunaosan urasta lukuunottamatta riviä 4, jonka ensimmäinen kirjain (L) alkaa muiden rivien toisen kirjaimen kohdalta. Syynä tähän lienee tekstiin haluttu rytmitys.

Rivistä 1 on erotettavissa vain kolmen kirjaintai numeromerkinnän alaosat ja pistemerkinä (neg:t 110666, 110668). Ensimmäinen merkintä on pystyviiva, toinen piste, kolmas alapäästään haaroittuva pystyviiva ja neljäs ympyrän tai soikion alakaari. Ensimmäistä merkintää ei toistaiseksi voi tulkita, mutta toisena oleva piste osoittanee kysymyksessä olevan yksikirjaiminen lyhenne. Kolmas merkintä tuo etsimättä mieleen 1600- ja 1700-luvulla käytetyn tavan kirjoittaa numero 1 siten, että sen alapää haaroittuu. Neljäs merkintä (kaari) voisi hyvin olla numeron 6 alaosa. Tällöin rivin yksi alussa voisi tulkita olleen teksti A.16 (rivin 6 tapaan), mutta kirjaimelle A on kovin vähän tilaa eikä se ainakaan ole voinut olla samanlainen isokokoinen kursiivi A kuin 6. rivillä (A. 1675.; neg:t 110665-66, 110669). Sen sijaan 3. rivillä on lyhennyksen A. kirjain A tehty antikvalla, mutta siinäkin kirjaimen sakarat ovat vinot eivätkä pystysuorat kuten 1. rivin ensimmäinen merkki. Vuosilukua 1. rivin alun uskoisin joka tapauksessa merkitsevän, mutta rivi on tietysti jatkunut pitemmälle.

Tekstikatkelmien kokonaisuus on seuraava:

1. rivi	(ks. ed.)
2. "	VXOREM DVX
3. "	AM FRIIS A. 160
4. "	LIBEROS SVS

5. " SUSANNAM
6. " A. 1675.

Rivin 2 sananalun DVX 3. kirjaimen yläosa on kiveä rikottaessa hävinnyt, mutta sakaroiden leikkauskohdan yläpuolella kirjainta on säilynyt niin paljon, että tulkinta kirjaimeksi X on varma (neg. 110672). Rivin 3 numerosarjan viimeisen numeron oikea puolisko on samalla tavoin hävinnyt, mutta rivinkorkuisesta oikealle avautuvasta kaaresta päätellen se on numero 0 tai 6 (neg. 110672). Jäljempänä esitettävästä syystä tulkitseen sen numeroksi 6, joskaan kaaren muoto ei ole sama kuin vieressä vasemmalla puolella varmasti oleva numero 6. Myös 4. rivin sananalun SVS viimeinen kirjain on oikealta puoliskoltaan hävinnyt, mutta se ei voi olla muu kuin kirjain S (neg. 1106 72). Rivin 5 ainoan sanan SUSANNAM jälkeen on selvästikin sanaväli (neg. 110665-66, 110672), mutta seuraavan sanan ensimmäisestä kirjaimesta ei ole pienintäkään jälkeä. Rivin 6 vuosilukumerkintä A. 1675. lopettaa selvästikin koko muistokirjoituksen, sillä ensiksikään sen jäljessä ei samalla rivillä ole jatkotekstiä, vaikka tilaa on n. 15 cm. Toiseksi rivin alapuolella on kiven näkyvissä oleva sileä pinta vailla rivejä tai mitään muita merkintöjä. Tyhjän tilan korkeus on n. 37 cm (leveys yläosassa 43 cm ja alaosassa 27 cm) ja siihen olisi mahtunut 6-7 samanlaista riviä kuin yläpuolella. (Ks. mittauspiirustus ja neg:t 110665-67).

Koska kysymyksessä oli arvokas löytö, kerroin siitä iltapäivällä julkisille tiedotusvälineille, jotka uutisoivatkin asian laajasti (Helsingin Sanomat 9.8., Ilkka 9.8. ja Pohjankyrö 11.8., suomenkielinen alueradio 8.8.). Kaapeliojan valvonnan ja dokumentoinnin aiheuttaman kiireen takia en kuitenkaan ennättänyt paneutua kuin pinnallisesti hautakiven tekstiin ja genealogisiin kysymyksiin, minkä johdosta erehdyin tulkitsemaan hautakiven kuuluneen 1600-luvun alussa syntyneelle ja 1675 kuolleelle

Susanna Friisille. Tämän johdosta saattoi paikallinen valokuvaaja K.J. Mielty korjata virheen kommentoiden myös muita seikkoja (Pohjankyrö 11.8.). Vastasin tähän 18.8. ja keskustelu jatkui vielä muutamalla puheenvuorolla (Mielty 25.8. ja 8.9., allekirjoittanut 1.9. ja 15.9.; lisäksi mielipiteen allekirjoittaneesta esitti Juhani Luoma 12.9.; kaikki kirjoitukset paikallislehdessä Pohjankyrö). Korjaamani tiedot julkaistiin vielä Helsingin Sanomissa 22.9.

Hautakiven katkelmassa olevien tekstinkatkelmien, kirkossa olevan Israel Alftanin perheen muistotaulun ja kirjallisuudesta saatavien genealogisten tietojen perusteella yhdistettynä vertailumateriaaliin Ruotsin muista saman ajan hautakiviteksteistä voidaan melkoisella varmuudella tulla johtopäätökseen, jonka mukaan kysymyksessä on kirkkoherra Israel Alftanin hautakiven osa. Näin siksi, että kirjoituksessa esiintyy sana aviopuoliso (uxor) ja sukunimi Friis, jota edeltää edelliseltä riviltä jaetun sanan loppu -am. Sanan alku on todennäköisesti ollut Sofi- tai Sophi- eli Sofia, sukunimeltään Friis tai Frisius, Kangasalan rovastin Johan Frisiuksen tytär (s. 1643), jonka kanssa Israel Alftan solmi avioliiton 1662. Viime mainittu vuosiluku on mitä todennäköisimmin katkelmallisena olla rivin 3 lopussa (ks. ed.) tiedottamassa vihkimivuodesta. Tämän jälkeen on todennäköisesti ollut Sofia Friisin kuolinvuosi 1674. Rivillä 4 lienee mainittu avioliitossa syntyneiden lasten (LIBEROS) lukumäärä, joka Strandbergin Herdaminnen mukaan oli viisi. Tämän jälkeen riveillä 5 ja 6 olevat SUSAN-NAM ja A. 1675 tarkoittavat jokseenkin varmasti Israel Alftanin toista aviopuolisoa Susannaa, Porin pormestarin Philip Ekmanin (tai Echmanin) 1656 syntynyttä tytärtä. Hänen kanssaan Alftan solmi avioliiton 1675.

Todettakoon, että Reino Palmroth löysi arkeologisissa tutkimuksissa syyskuussa 1953 katkelmia hautakivestä. Niissä olevat tekstinkatkelmat ovat

hakkaukseltaan, kooltaan ja tyylliltään hyvin samanlaiset kuin nyt löydetyssä katkelmassa. Palmrothin mukaan (kaivauskertomus s. 3) katkelmissa on seuraavat merkinnät:

Katkelma 1:	LIT. 2
	ILMAN
" 2:	GIS
" 3:	CHRIS
" 4:	HC

Ainakin katkelmassa 1 on jälkiä muistakin kirjaimista eikä Palmrothin tulkinta vaikuta kokonaan luotettavalta muidenkaan suhteen. Lueteltujen lisäksi Palmroth mainitsee samanlaisia löytyneen aikaisemminkin ja niitä säilytettävän "sakariston kaapissa". Nykyisin ainakin osa katkelmista on näytteillä asehuoneen luoteisnurkassa ja täällä tullaan pitämään myös nyt löydettyä hautakiven katkelmaa. Kaikki katkelmat tulisi tarkasti inventoida ja yrittää tulkita ne lähitulevaisuudessa.

Muuten tunnetaan Isonkyrön kirkosta kaksi hautakiveä. Toinen on kirkkoherra Isak Brennerin (1603-1670) hautakivi, joka nykyisin säilytetään kirkossa pystyasennossa eteläseinän länsipäässä. Toinen on kuorioven ulkopuolella oleva tuntemattoman vainajan kulunut hautakivi.

Siitä, miten katkelma ehkä on joutunut löytöpaikalleen, ks. seur. luku.

Kirkkomaan eteläportti ja kellotapulnin paikka

Kirkkomaan nykyinen eteläportti ja eteläaita ovat todennäköisesti samalla paikalla kuin jo keskiajalla mutta ainakin viimeistään 1600-luvulta lähtien. Siksi odotinkin mielenkiinnolla, tulisiko paikal-

ta esille aikaisempaan porttiin, aitaan tai kellotapuliin (läpikäytävä) liittyviä rakenteita. Odotuksissa petyttiin, sillä kuvattua runsasta kiveystä portista 1,5-2 m pohjoiseen ei voi luonnehtia ainakaan kellotapulnin tai portin kivijalaksi, siksi sekaisin ja ilman rajaa kokonaisuus oli. Jokin syy kiville kuitenkin uskoisi olevan, sillä erityistä kirkkomaan käytävänä perustaa ne tuskin muodostavat. Eihän sellaista ole muuallakaan kirkkomaalla asehuoneeseen päin mentäessä (jaksot A ja B).

Yhtenä mahdollisuutena kivien esiintymiselle voi ehkä pitää sitä, että paikalle 1773 rakennetun kellotapulnin alakerta tehtiin heti alunpitäen läpikäytäväksi. Sen molemmin puolin salvottiin neljä kamarimaista tilaa, joista kolme oli Pylkkäsen mukaan (Kytösavut VI, s. 38) säilytystilaa ja neljäs porrashuone. Tällaiset kamarit olivat myös tornia jäykistäviä tukirakenteita, jotka silloin tällöin täytettiinkin kivin. Onkin mahdollista, että vaikka Isostakyröstä ei tietääkseni ole tietoja tällaisesta kivin täyttämisestä, niin kuitenkin olisi tehty, esim. osaksi eli tilan alaosalta.

Tämän ajatuskulun mukaan kivet olisivat jälkiä kellotapulnin tukirakenteista. Jonkinlainen tukea tälle antaa se jonkinlainen ajallinen yhteensopivuus, joka on kirkossa 1770 tehdyn korjauksen ja kellotapulnin rakentamisen 1773. Edellämämainitussa korjauksessa kirkon haudat peitettiin ja rakennettiin uusi, tukeva puulattia. Varsin todennäköisesti juuri tässä yhteydessä siirrettiin paikaltaan kuorin lattiassa ollut ja ehkä jo tuossa vaiheessa rikkoutuneena ollut Israel Alftanin hautakivi samoin kuin Isak Brennerin hautakivi. Brennerin kivi oli ehjä ja se säilytettiin muistona, kun taas Alftanin kiven isommat palaset vietiin posi kirkosta pienempien jäädessä sinne. Yksi isommista palasista käytettiin sitten vuoden 1773 kellotapulnin tukikivenä.

Joskin tulkinta selittäisi kivien määrän ja myös Alftanin hautakiven katkelman joutumisen portin

luo, voi esittää myös toisen mahdollisuuden. Kivet saattavat nimittäin pääosin olla myös kirkkomaan entisen perustaltaan kivisen ja ylärakenteeltaan hirsisen aidan jäänteitä. Tätä mahdollisuutta en kuitenkaan pidä kovin suurena eikä se selitä Alftanin hautakiven katkelman joutumista löytöpaikkaansa.

B. Alue kirkkomaan eteläpuolella

Tienperustus

Jakson D pohjoisosa oli viiden-kuuden metrin matkalla hyvin kivikkoista. Kivissä näkyi porauksen (moottoripora) ja räjäytyksen jälkiä. Täytehiekkä oli erilaista kuin kirkkomaan puolella. Näillä perusteilla pidän tätä osuutta, joka vieläpä vastaa suunnilleen nykyisen tien leveyttä, modernina tienperustuksena. Se lienee tehty vasta sotien jälkeen, ehkä 1970-luvulla. Jakson D eteläosasta ks. seur.

Mahdollisia jäännöksiä "Kirkkokaupungista"

Jakson D eteläosa ja jakso E aina makasiinin ulkoportaiden tienoille asti oli pintamaan alla hyvin tummaa ja kosteaa kulttuurikerrosta, jossa oli myös puurakenteita ja joka paikoin (varsinkin jakson E länsiosassa) haisi voimakkaasti. Puurakenteet näyttivät liittyvän lattiaan. Alue vaatisi laajempia kaivauksia, mutta yleisesti voisi nyt saatujen kaivaustulosten perusteella arvioida kyseessä olevan se tilapäisesti ja osin pysyvästi asuttu alue kirkkomaan eteläpuolella, josta on tietoja 1600-luvun lähteissä. Äskettäin tulleisiin paloasetuksiin viitaten määrättiin jo 1673, että rakennukset kirkon läheltä on siirrettävä pois. Tässä on rakennukset

mielestäni jaettava kahteen ryhmään. Toisaalta tiedetään, että alueella on ollut kirkkotalleja ja -tupia, joita käytettiin tilapäisesti kirkkomatkoilla ja markkinoilla. Toisaalta tiedetään alueella olleen itsellisten pysyviä asumuksia. Vuoden 1673 määräys (uusittiin 1678) rakennusten poistamisesta on todennäköisesti tarkoittanut viimemainittua, sillä niissä oli palovaaran aiheuttavat tulisijat. Ainoastaan lukkarin ja pitäjänlautturin rakennukset sai säilyttää (näiden tiedetään myöhemmän karttamateriaalin perusteella sijainneen kirkon länsi- ja luoteispuolella). Sen sijaan kirkkotallit jäivät paikoilleen, vaikka niiden rakentamista säädeltiin. Niitä tiedetään olleen vielä 1870.

Paksu ja lihava kulttuurikerros viittaa mielestäni pysyvämpään ja intensiivisempään asumiseen kuin tilapäiset kirkko- ja markkinakäynnit. Onkin mahdollista, että jaksojen D ja E alueilla on ollut mainittuun mäkitupalaisuuteen liittyvää asutusta. Eräänä mahdollisuutena voi esittää, että kyse on naispihan alueesta, navetasta tms. tai sen edustalla olleesta pihasta.

Jakson E eteläosassa tumma kerros vähenee ja vaihettuu peltomaaksi. Lienee niin, että nämä tienoot ovat pysyvän asutuksen alusta 1200-luvulla lähtien asti olleet peltoa.

Helsingissä 20.2.1995

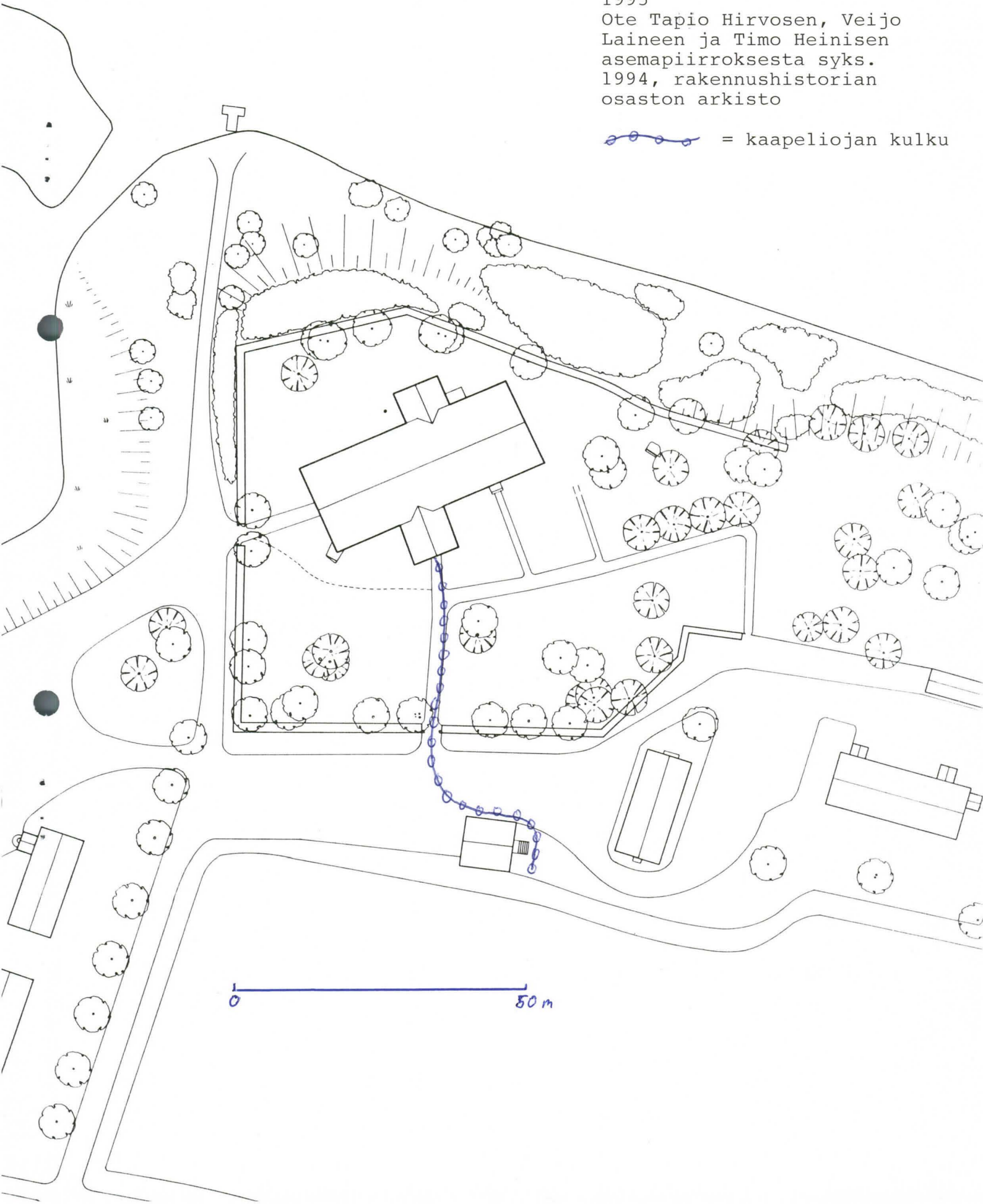

Markus Hiekkanen

Liite 1
Markus Hiekkasen kertomukseen
kaapeliojan kaivamisen arkeo-
logisesta valvonnasta
Isonkyrön Vanhalla kirkolla
elokuussa 1994, päiv. 20.2.
1995

Ote Tapio Hirvosen, Veijo
Laineen ja Timo Heinisen
asemapiirroksista syks.
1994, rakennushistorian
osaston arkisto

 = kaapeliojan kulku

ISONKYRÖ

HAURAKIVEN KATHEEDELMA
MH 8.8.94

80 X 58,5 X 7,5

URA 14,5 CM REIKASMA (VAS.)

Liite 2

Markus Hiekkasen kertomukseen kaapelioiden kaivamisen arkeologisesta valvonnasta Isonkyrön Vanhalla kirkolla elokuussa 1994, päiv. 20.2.1995

Kenttäpiirustus, ei puhtaaksi piirretty.
Mittakaava 1:5

PÄÄLINJA
↓

1:5

1. RIVIN ALAREUNA

2. RIVIN YÜREUNA

2. ALA

3. YÜ

3. ALA

4. YÜ

4. ALA

5. YÜ

5. ALA

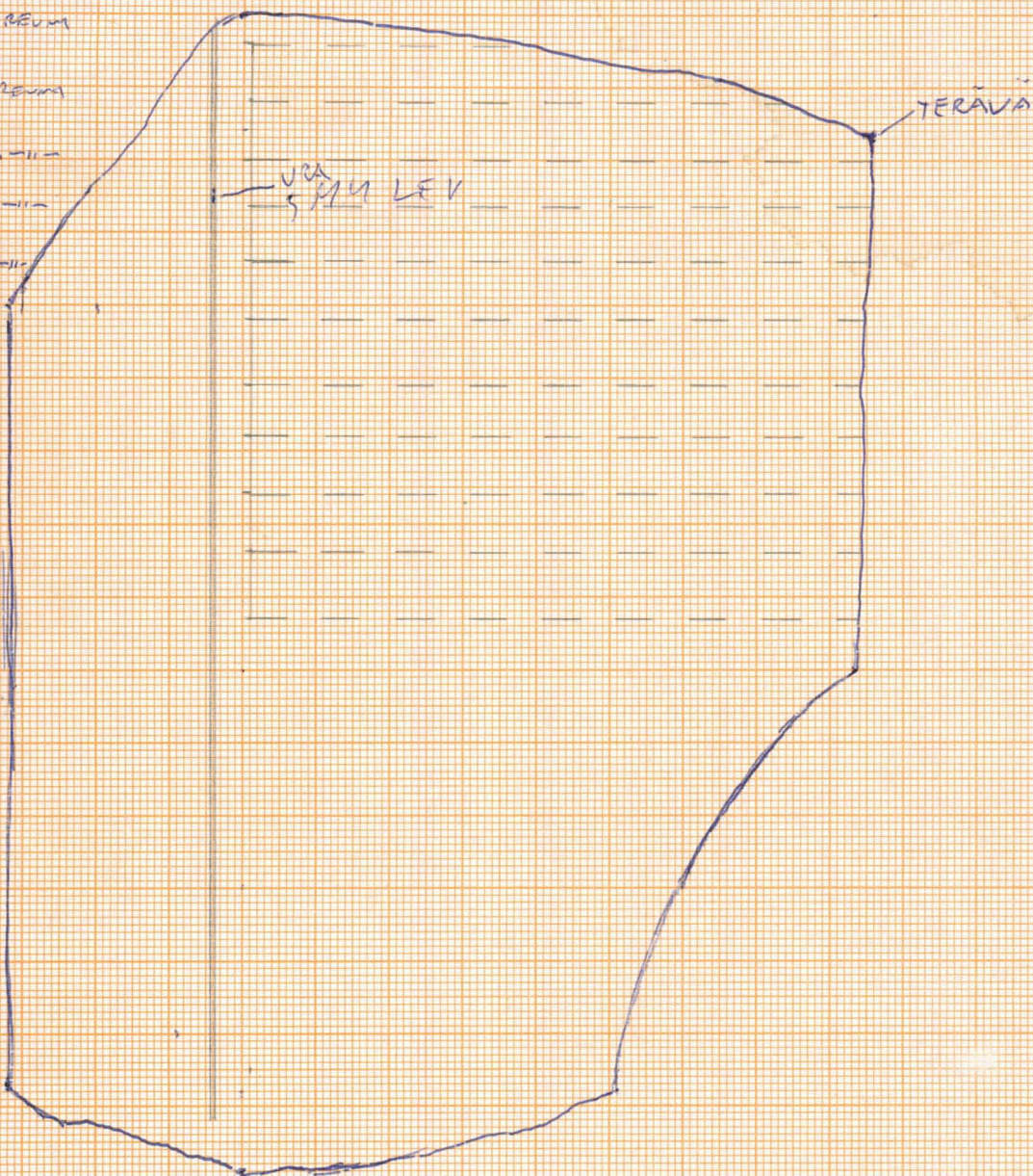
6.

GA

URA
5 CM LEV

TERÄVÄ

TEKSTIN
YÜREUNA
Al

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

